

ОЛЯДНІЧУК НАТАЛІЯ, к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
ПІДЛУБНА ОЛЬГА, старший викладач кафедри обліку і оподаткування,

Уманський національний університет, м. Умань

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ ТА ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [1]. Дебіторська заборгованість класифікується за термінами погашення: короткострокова (до 12 місяців з дати балансу), довгострокова (понад 12 місяців з дати балансу). За характером виникнення дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги називається товарною. Нетоварна дебіторська заборгованість виникає у випадку розрахунків за виданими авансами, видачі позик працівникам, розрахунки з підзвітними особами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків тощо).

Дотримання розрахункової дисципліни внутрішніми й зовнішніми дебіторами забезпечує своєчасність і достовірність проведення розрахунків, що є надзвичайно важливим для забезпечення фінансової стабільності підприємства та запобігання проблемам з ліквідністю. Основними принципами розрахункової дисципліни є:

- своєчасність платежів (контроль за термінами оплати заборгованості);
- документальне підтвердження операцій (договори, актів звірки);
- прозорість розрахунків (уникнення прихованої заборгованості та несанкціонованих платежів);
- дотримання договірних умов (відповідність розрахунків умовам контракту).

Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з дебіторами є важливою складовою управління фінансами підприємства, оскільки дебіторська заборгованість є вагомою складовою оборотних активів. Це вимагає налагодження ефективної системи обліку, аналізу та контролю, щоб мінімізувати ризики, пов'язані з неплатоспроможністю дебіторів та зберегти фінансову стабільність підприємства.

Облікове забезпечення розрахунків з дебіторами передбачає формування системи документів, основні з яких: договір з контрагентом, накладна, рахунок-фактура, товарно-транспортна накладна, податкова накладна, акт виконаних робіт (наданих послуг), акт звірки взаєморозрахунків, платіжні документи (банківські виписки, касові ордери). Облікове забезпечення розрахунків з дебіторами має глибоку практичну цінність, оскільки сприяє фінансовій стабільності підприємства, покращує контроль за боргами, знижує ризики неплатежів або їх прострочення та підвищує ефективність управління дебіторською заборгованістю.

Аналітичне забезпечення розрахунків з дебіторами передбачає застосування комплексу методів, інструментів та інформаційних систем, що використовуються для аналізу стану дебіторської заборгованості, оцінки її впливу на фінансовий стан підприємства та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Джерелами аналітичної інформації за розрахунками з дебіторами є облікова інформація за рахунками: 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 38 «Резерв сумнівних боргів» [2], а також – відомості дебіторської заборгованості, звіти про прострочені борги, графіки погашення заборгованості тощо.

Комплекс методів аналізу дебіторської заборгованості включає в себе:

- структурний аналіз (розподіл заборгованості за термінами погашення);
- динамічний аналіз (динаміка дебіторської заборгованості за періодами);
- аналіз оборотності дебіторської заборгованості (оцінка швидкості погашення боргів);
- аналіз коефіцієнта покриття (оцінка покриття дебіторської заборгованості оборотними активами);
- аналіз ризику неповернення боргів (оцінка платоспроможності).

Інструментами аналітичного забезпечення розрахунків з дебіторами та аналізу дебіторської заборгованості є автоматизовані системи, серед яких:

- CRM-системи для управління взаємовідносинами з контрагентами;
- ERP-системи для контролю заборгованості (SAP, BAS);
- BI-інструменти (Power BI, Tableau) для поглибленого аналізу.

Регламентовані процедури такі як: щомісячна інвентаризація дебіторської заборгованості, регулярне формування звітів для управлінського персоналу, проведення аудиту фінансової дисципліни контрагентів (дебіторів).

Практичне застосування аналітичного забезпечення передбачає визначення кредитної політики для покупців, виявлення проблемних боржників та ухвалення рішень щодо реструктуризації боргу, оптимізація грошових потоків через прискорення оборотності дебіторської заборгованості. Отже, аналітичне забезпечення розрахунків з дебіторами є важливим інструментом для підтримки фінансової стійкості підприємства. Використання сучасних методів аналізу, автоматизованих систем та ефективного контролю заборгованості дозволяє мінімізувати ризики неповернення боргів та покращити управління фінансами.

Контроль розрахунків з дебіторами є надзвичайно важливим і конче необхідним елементом фінансового управління суб'єктом підприємництва, оскільки сприяє зменшенню ризиків неповернення боргів, підвищенню ліквідності і забезпечення безперебійного грошового потоку. Контрольні функції щодо розрахунків з дебіторами полягають у: виявленні прострочених боргів і запобігання їх збільшенню, контролі за платоспроможністю дебіторів та забезпеченні своєчасного надходження коштів, а також розробку заходів щодо погашення боргів дебіторами. Комплексний підхід до застосування методів контролю передбачає проведення:

- документального контролю (регулярна перевірка договорів та первинних

документів, проведення звірки взаєморозрахунків з контрагентами, контроль за правильністю формування бухгалтерських проведення);

- облікового контролю (перевірка достовірності ведення аналітичного обліку за кожним дебітором, контроль за дотриманням договірних умов за розрахунками, формування резерву сумнівних боргів);

- фінансовий контроль (контроль оборотності дебіторської заборгованості, оцінка частки прострочених боргів у загальній структурі дебіторської заборгованості, прогнозування грошових потоків від дебіторів);

- організаційний контроль (встановлення кредитних лімітів для дебіторів, використання штрафних санкцій за прострочення платежів тощо).

Практична цінність контрольних заходів забезпечує регулярний аналіз дебіторської заборгованості, особлива кредитна політика для ненадійних контрагентів, використання системи періодичного нагадування про платежі, співпраця з колекторськими агентствами або факторинговими компаніями. Ефективний контроль розрахунків з дебіторами дозволяє підприємству уникнути фінансових ризиків, підвищити рівень платіжної дисципліни контрагентів і забезпечити стабільний грошовий потік.

Синтезуючи вище викладений матеріал та враховуючи сучасні соціально-економічні умови підприємницького середовища, основними напрямками діяльності та шляхами удосконалення обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з дебіторами вбачаємо наступні:

- автоматизація обліку дебіторської заборгованості;
- розробка та впровадження політики управління дебіторською заборгованістю;

- аналіз ризиків дебіторів;

- створення дієвої системи контролю за дебіторською заборгованістю;

- поліпшення взаємодії з дебіторами.

Таким чином, удосконалення обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з дебіторами потребує комплексного підходу, включаючи автоматизацію, розробку внутрішніх політик і процедур, а також постійний моніторинг і аналіз ризиків. Це дозволить не лише покращити фінансову стабільність підприємства, а й збільшити ефективність роботи з клієнтами, знижуючи ризики виникнення безнадійної заборгованості. Важливим моментом при цьому є системність, взаємозв'язок і взаємозалежність складових обліково-аналітичного забезпечення: обліку, аналізу й контролю.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (Редакція від 03.11.2020). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 18.03.2025).

2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (Редакція від 29.07.2022) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення: 19.03.2025).

